

Dette værk er downloadet fra Slægtsforskernes Bibliotek

Slægtsforskernes Bibliotek drives af foreningen Danske Slægtsforskere. Det er et privat special-bibliotek med værker, der er en del af vores fælles kulturarv omfattende slægts-, lokal- og personalhistorie.

Støt Slægtsforskernes Bibliotek – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug. Videre publicering og distribution uden for husstanden er ulovlig.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Peter Kr. Iversen og Christian Stenz

INDHOLD:

Jens Holdt: Et vestslesvigsk studehandelskompagni 1813-14

H. Lausten Thomsen: En sagnkreds fra Arrild sogn

Sønderjydsk månedsskrifts ekspedition: Museumsinspektør H. Neumann, Åstrupvej, Haderslev.
Arkivar Peter Kr. Iversens adresse er: Landsarkivet, Aabenraa.

LOLLANDS TIDENDE

Lollands største Dagblad
Hovedkontor i Nakskov
Filiakontor i Maribo og Rødby

Lolland-Falsters Folketidende

Stiftets største Blad
Nykøbing F.

DIPLOM-IS.

Haderslev Telef. 1160
Vejen Telef. 3

Sæby og Omegns Sparekasse

SÆBY

Sparekassen for Skagen og Omegn

Telefon 57

Skagen

A/S Dansk Kødetrakt Co.

Aabenraa
Tlf. 2909

Aktieselskabet

Motorfabriken „Frederikshavn“

Aktieselskabet

Handels- og Landbrugsbanken

Silkeborg
Telf. 1024 (4 Linier)

H. C. Hansen

Trikotagefabrik

Ikast

Telf. 21

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

Aktieselskabet

Frølund & Wittrup

HORSENS

A. Jepsen HERNING

Trikotagefabrik

Vestergade 43 — — Telf. 221

Specialitet: Strikvarer

Paasch & Larsen, Petersen

Aktieselskab

HORSENS

Telefoner: 207 — 807 — 808

Aksel Michelsen

Kul- og Trølesthandel
Tønder Telefon 2530-2531

ANDELSBANKEN

A. m. b. A.

H A D E R S L E V

Alle læser

Flensborg Avis

Bindeledet over Grænsen

Storegade 24 . Tønder - Tlf. 267

A. Nielsen & Co. A/S.

Nykøbing Falster

TØNDERHUS

Danskhedens nye Borg

Knud Hauvig . Tlf. 622 . Tønder

Svend Kirchheiner

aut. Installatør

Storegade 17 . Tønder . Tlf. 45

Sønderborg

Andelsmejeri

Aktieselskabet

Sæby Bank

SÆBY

A/S C. Andresen

AABENRAA

Telefon 3333

Jern- og Staalforretning

Et vestslesvigsk studehandelskompagni 1813=14

Af Jens Holdt

Den jydsk studehandel*) sydpå har som bekendt betydet en ikke uvæsentlig eksportindtægt for landet gennem århundreder. Et lille konkret indblik i, hvordan denne handel med stude i et enkelt tilfælde formede sig og hvad den indbragte sin mand, skal her gives på grundlag af en privat regnskabsbog fra 1813—14, som er fundet på en gård i Ottersbøl, Mjolden sogn, tilhørende enkefru Karoline Roost Aabling.

Det drejer sig om to vestslesvigske gårdmænd, som har slået sig på handel med fedestude til Hamborgs kødmarked, nemlig gårdejer og sognefoged Christian *Petersen Degn* i Skærbæk (1757—1815) og gårdejer *Niels Oksen Pedersen Roost* i Ottersbøl (1777—1837). Hvornår de har begyndt med dette kompagniskab, kan ikke oplyses af de foreliggende papirer — ud over, at den bevarede regnskabsbog begynder med at notere to restbeløb „Fra forrige Regning“. Handelen kan da for den sags skyld have stået på i længere eller kortere tid, da man d. 22. juni 1813 begynder det i det opbevarede hæfte indførte nye regnskab. Man havde på dette tidspunkt den danske pengereform (statsbankerotten) af 5. januar 1813 med dens nye rigsbankmønt for hele riget lige bag sig og — endnu ukendt — „kosakvinteren“ 1813—14 med krigsfolk op gennem hertugdømmerne foran sig. Hungeren efter forsyning med den nye gældende mønt til bestridelse af de løbende udgifter og efterspørgslen efter oksekød til storbyen ved Elben og dens forskellige besættelseskorps kan da nok have givet studehandelen en vis højkonjunktur i disse år.

Det er derfor vel sandsynligst at antage, at det oprettede handelskompagni er af nyere dato, måske fra foråret 1813, idet der åbenbart i tiden lå chancer for driftige og formuende handelsmænd. De her nævnte to var naturligvis ikke ene om handelen som helhed, men synes i det omhandlede tidsrum at have aftaget den væsentlige part af Bredeådalens produktion af fedestude.

---

*) J. Madsen: Studehandelens historie i Danmark (1908), L. Andresen: Zur Geschichte des Viehhandels im Amte Tondern (»Nordschlesvig« 1924), Th. O. Achelis: Aus der Geschichte des jütischen Ochsenhandels (Zeitschr. d. Ges. für Schl.-Holst. Gesch. (1931), S. Frifeldt: Ad jydsk veje sønderud (1934).

Christian Degn — af den kendte, endnu levende skærbækslægt, der kan føres tilbage til den nævntes bedstefader Christian Petersen (1702—51) som degn i Skærbæk — var den ældre og skrivedygtige i selskabet. Han førte regnskaberne og har formodentlig også været den initiativtagende i foretagendet. Hans håndskrift i hæftet tyder på en hurtig og bestemt handelsmand, der har kunnet tage et ansvar og en risiko, åbenbart en handlekraftig natur, som det også kendes siden i slægten. Hans soliditet i økonomisk, kundskabs- og karaktermæssig henseende understreges af hans sognefogedhverv, der gik i arv til sønnen Peder Degn (1788—1855). Det nationale spørgsmål var dengang ikke fremme endnu, men han var naturligtvis sin danske konges tro undersåt og embedsmand.

Kompagnonen Niels Oksen Roost var 20 år yngre og sad på en gård på dengang 10 tønder hartkorn i det en halv mil syd for Skærbæk liggende Ottersbøl ud mod Bredeådalens marskenge. Han stammede fra Forballum endnu længere ude i engene syd for åen, søn af Peder Roost. Landsbyen Roost i Arrild sogn har vel i sin tid givet slægten navn. Roost var som „Søe-Limit“ indrulleret i „Søs-Sessionen for Ribe Amt“, hvor han efter sit fyldte 41. år den 7. marts 1818 fik „Friedheds-Pas“, da han erklærede for fremtiden ikke at ville „ernære sig af Søefarten“. Han beskrives i passet som „Blaa af Øine, Blond af Haar, smal af Skuldre, Klein af Been“, altså spinkel af bygning. Ifølge et opbevaret skøde har han i en forholdsvis tidlig alder allerede i december 1795 ved sin kurators og senere svigerfaders bistand overtaget en ½-gård i Ottersbøl for 2333 rd. 16 sk. Den blev afhændet af dens åbenbart ældre ejer Hans Hansen, Forballum, efter navnet også stammende ude fra marsken ved åen og måske en slægtning til køberen. Han skulle have aftægt på gården til sin død. Roost blev 1810 (?) gift med Anna Christine Nielsen fra Hybjerg, liggende på nogle polde lige ved åens nordlige bred, overfor Forballum (1790—1859). Deres førstefødte, Fedder Nielsen (1811—1882), bærer svigerfaderens navn. Sønnen giftede sig først i en sen alder 1870, med sin husholderske Caroline Jacobsen fra Brede (1845—1927), datter af en dengang kendt studedriver og gårdejer, kaldet „Mads Hamborgdriver“ (1817—1898). Roosts underskrift i regnskabsbogen fremtræder som skoleskønskrift. — Han er tydeligt mindre skrivevant end handelspartneren i Skærbæk, men forstod sig sikkert iøvrigt på sine ting og har også økonomisk været ved magt.

Vi skal nu se lidt nærmere på indholdet af den interessante „Regningschabs Bog for Compagniet, for udgift og indtægt siden 22. juni 1813“, som der står uden på det hjemmelavede og med nye blade sup-

plerede, 56 sider store heftes tykke kardusomslag. Hver af de to partnere får på de følgende pergamentblade sine sider med indtægt og udgift hver for sig. Med 1 a 2 måneders mellemrum har man så været samlet i Skærbæk hos Christian Degn og gjort regnskabet op, delt overskudet eller underskudet og underskrevet med følgende eller lignende bemærkninger: „At ovenstaaende og omstaaende Regninger er rigtig i Dags Dato imellem os afgjort og udbetalt tilstaaes med vore Hænders Underskrift (actum) Scherrebeck den ... (datum og navne)“.

Men inden vi ser på selve regnskabet og dets forskellige poster, vil vi kigge bag i heftet, på hvis sidste 11 sider regnskabsføreren for hver afgået studedrift i sammentrængt form, men omhyggeligt har noteret: „(Hvormange) Stude som er afgaaet til Hamburg (paa Compagnies Regning) siden ... (datum) og Anviisninger som derpaa er afgivet“. Studenes enkelte sælgere er også kort angivne, varierende fra 1 til 10 stk. fra enkeltmand, med tilføjet mærke for de 2 opkøbere, et D (CD) eller R (NR) eller også et +D eller +R, som måske antyder handelsmandens part i dyret.

På grundlag af disse notater skal der nu først gives en skematisk oversigt over de til Altona-Hamburg afsendte studedrifter i det omhandlede tidsrum:

1813:		1814:		
27. 6. 10 stk.	29. 8. 10 stk.	23. 4. 10 stk.	3. 7. 10 stk.	3. 9. 12 stk.
5. 7. 12 —	5. 9. 10 —	6. 5. 10 —	10. 7. 10 —	10. 9. 13 —
11. 7. 11 —	12. 9. 12 —	14. 5. 10 —	17. 7. 10 —	17. 9. 14 —
18. 7. 13 —	19. 9. 12 —	22. 5. 12 —	24. 7. 10 —	24. 9. 12 —
24. 7. 10 —	26. 9. 12 —	27. 5. 8 —	31. 7. 10 —	1.10. 10 —
1. 8. 10 —	3.10. 10 —	6. 6. 10 —	7. 8. 13 —	8.10. 10 —
8. 8. 8 —	27.11. 8 —	12. 6. 10 —	14. 8. 13 —	15.10. 10 —
15. 8. 6 —	1.12. 8 —	19. 6. 10 —	20. 8. 12 —	22.10. 11 —
22. 8. 10 —		26. 6. 9 —	27. 8. 14 —	30.10. 13 —
<hr/>		<hr/>		
ialt 172 stk.		ialt 296 stk.		

tilsammen i årene 1813—14 468 stk., overvejende slagtestude, dog med 13 kvier og 4 køer iblandt.

Men foruden dette slagtekvæg til Hamburg afsendtes der også andre drifter syd på, antagelig til græsning i den holstenske marsk. Ifølge regnskabsbogen skete det i de første måneder af året 1814, og kan altså godt være en genoptagelse af foregående års handel af lignende art. Der noteres følgende transporter:

27. 1. 14: 14 stk., som blev solgte i Heiligbeck, modtager ikke nævnt.

Febr. 14: 23 stk. til Jürgen Wolff i Elmshorn.

April 14: 15 stk. (ca.) til Jürgen Lohmann i Itzehoe.

6. 5. 14: 3 stk. til Claus Olde i Hanenkamp ved Altona.

Ialt 55 stk.

Endvidere leveredes til hjemmemarkedet følgende slagtekvæg:

Febr. 14: 2 kvier til Christiansfeld, 2 kvier til Høkkelbjerg gæstgiveri ved Christiansfeld, 2 kvier til Flensborg, aftager ikke opgivet.

Ialt 6 stk.

Af selve regnskabet kan endelig følgende almindelige handeler med nogenlunde sikkerhed fastslås, idet der foreligger tilsvarende indtægtsposter:

19. 7. 13: 3 stk. til Hans ..... i Hømlund ved Ribe. 7. 8. 13: 1 stk. til Ramsing i Ribe (slagter)? 6. 9. 13: 1 stk. til kancelliråd Holst på Trøjborg. 15. 9. 13: 1 stk. til ridefoged...? 13. 11. 13: 1 stk. til Anders Ples- sen i Tønder. 19. 11. 13: 1 stk. til kancelliråd Holst på Trøjborg. 26. 2. 14: 4 kvier til Hans Hansen i Eggebeck. 16 stk. til L. Lauritzen på Høxbrogård i Hviding sogn. 8 stk. til Ingvert Nicolaisen på Ballum mølle („Brink mølle“ ved Mjølby). 16 stk. leverede af N. O. Roost. Ialt 52 stk.

Det bliver i de omhandlede godt halvandet år 581 solgte kreaturer, deraf til Hamburg 468 stk., ellers til Holsten 55 stk. og herhjemme 58 stk.

Studenenes opkøbsområde strækker sig over hele Vestslesvig fra Braderup syd for Tønder til Jedsted nord for Ribe. Følgende sogne er repræsenterede: Braderup, Medelby, Hostrup, Tønder, Møgeltønder, Højer, Emmerlev, Skast, Ballum, Randerup, Mjolden, Brede, Nr. Løgum, Døstrup, Skærbæk, Vodder, Roager, Brøns, Rejsby, Hviding, Vester Vedsted, Ribe, Seem, Vilslev. 10 stk. og derover leveres til Hamburg af følgende: H. Oksen, Forballum (34), C. Degn, Skærbæk (33), Jannick Jensen, Barsbøl (28), H. Andersen, Forballum (25), O. Brodersen, Ottersbøl mølle (24), fru Marveden, Møgeltønder (23), Fedder Nielsen, Hyberg (21), H. Bascher, Forballum (20), N. Roost, Ottersbøl (16), M. Adolphsen, Gesing (13), H. Brodersen, Forballum (12), H. P. Angel, Tønder (12), Attcke, Højer (12), H. Thyssen, Gesing (11), C. Thomsen, Forballum (10), Ingvert Nicolaisen, Ballum mølle (10), N. Iversen, Tønder (10).

Studenenes aftagere i Altona (Hamburg) var kommissionærerne J. J. Tiedemann og J. J. Naber. Den førstnævnte fik hovedparten, medens den anden i regelen opføres med 2—3 stk., et par gange stigende til 4—5 stk. Men da modtagerne ikke er anført ved alle leverancer, kan nøjagtige tal ikke beregnes. En enkelt gang nævnes også som aftagere J. N. Loof og C. Olde.

På en gård i Brede sogn (N. Dahlmann i Storde) hænger endnu et

større farvelitografi (90 x 70 cm) over „Altona-Hamburger Viehmarkt“, tegnet efter naturen af J. F. Knecht“, antagelig omkring midten af det 19. århundrede. Det giver et godt indtryk af den store, vel indrettede markedsplads ved „Schulterblatt“, en bred indførselsvej på grænsen mellem Altona og Hamburg mod nordvest. Den er fyldt med ca. 1000 slagtedy i alle farver, stående i rækker i markedsbåsene. Drivere, sælgere, opkøbere, tilsynsmænd, øvrighedspersoner, hver kendetegnede af deres stands klædedragt, færdes mellem studerækkerne i livlig handelsvirksomhed. Pladsen er kranset af større beboelsehuse og stalde til den ene og plankeværk til den anden side, uden for hvilket der endnu ses åben mark (Heiligengeistfeld?) og noget af bybilledet i baggrunden. I kanten omkring midterbilledet findes foroven et panorama af Hamburgs havn med store sejlskibe og små hjuldampere til slæbebrug, hvilket turde antyde det omtrentlige tidspunkt for fremstillingen af billedet. I de øvrige tre sider findes dernæst i afdelte felter billeder af 12 kommissionærejendomme, nogle større, andre mindre. Deres tilføjede navne er følgende: J. N. Loof Nachfolger, F. T. Tepper, J. A. Ströhlein, Naber og Sørensen, A. Wieck og Sohn, P. N. Behn, M. Ehlers, J. Gørris, M. Witt og Sohn, J. G. Meyer, Dircks, Tiedemann og Sibbers, C. Olde. Alle åbenbart gamle kvæghandels-huse på stedet, som dengang har været i deres velmagtsdage.

Tiedemanns, Nabers, Loofs og Oldes forretninger fra 1813—14 fortsattes altså endnu. Dette bekræftes for Loofs og Tiedemanns vedkommende også af to afregningssedler til Roost fra den mellemliggende tid. Loof kvitterer i 1823 den 25. 8., 1. og 3. 9. for modtagelsen af tre stude til henholdsvis 32, 25 og 24 rd., det tredobbelte omregnet af mark, altså 243 mk. Efter fradrag af skriver-, driver-, kommissionær- og bypenge bliver der til sælgeren 210 mk. 12 sk. — Endvidere sender E. H. Tiedemann og Sibbers, dateret Schulterblatt (Altona) den 1. 2. 1845 til Roost enke for een leveret stud afregning på 183 mk. 11 sk. netto. Brevet er skrevet på dansk, hvilket altså på det tidspunkt har været forretningssskik til dansktalende slesvigske adressater, og lyder: „Herrn A. K. Roost i Ottersbøl. Efter medfølgende Afregning er det Netto-Beløb for Deres af os solgte Stud 183 mk. 11 sk., som er noteret i Deres Credet-Conto. Det gik med Handelen dennegang et lidet bedre, saa som priserne bleve nok saa gode som den forrige Gang. Af ca. 400 stk. ere blevne usolgt 39 stk. Hilsend forblive vi Deres hengivne E. H. Tiedemann & Sibbers.“ Udskrift: „Til Hr. Anna K. Roost Enke i Ottersbül“. — Man har altså haft en danskkyndig kontorist i forretningen til korrespondancen nord på. Han må efter

prøven siges at klare sig nogenlunde hæderligt. Måske var han selv slesviger af fødsel.

Vi skal nu se på selve regnskabet for den pågældende studehandel. Lad os tage med til de afholdte regnskabsdage i kompagniet og notere de samlede indtægts- og udgiftsposter for hver gang, uden at opholde os ved datoerne og navnene for de enkelte ind- og udbetalinger, som Degn omhyggeligt har indført i regnskabsbogen fra dag til dag. Han begynder, som nævnt, den 22. 6. 1813 og slutter den 8. 11. 1814. Der regnes med rigsbankdaler i sølvmønt:

Dato:	indtægt:	udgift:	stude:	diverse:	overskud:	underskud:
17. 8. 13:	3462 42	1909 2	1885 40	23 10	1553 40	
21. 9. 13:	2523 16	1264 47	1257 22	7 25	1258 17	
5.11. 13:	468 12	673 13½	664 42	8 19½		205 1½
12.11. 13:	130 12		130 12		130 12	
9. 2. 14:	619	930 6	684 38	45 16		311 6
17. 4. 14:	1885 6	1687 22	1252 13	35 9	197 32	
31. 5. 14:	2074 35½	2371 3½	2358 36	12 15½		296 16
12. 7. 14:	3182 40	2926 45	2830 13	96 32	255 43	
27. 8. 14:	3295 8	1522 18	1506 14	16 4	1772 38	
15. 9. 14:	1112 3	563 24	563 24		548 27	
8.11. 14:	3905 5½	4243 26	3797 11½	22 24½		338 20½
<hr/>						
	22658 36	18092 15	16931 25½	267 11½	5717 17	1150 44
<hr/>						

Samlet fortjeneste: 4566 21, til hver 2283 10½, hvilket må siges at være en god forretning i det nævnte tidsrum. Desuden havde Degn på egne stude en bruttoindtægt på 1102 36 og Roost på 785 80.

Pengene overvistes i regelen gennem købmænd i Ribe og Tønder. Den mest brugte er jøden David Marcus Dessauer i Ribe, som efter L. Andresens oplysninger i „Bürger- und Einwohnerbuck der Stadt Tondern“ stammede fra Frankfurt/Oder, oprindeligt var bosat i Friederichstadt og 1817 blev borger i Tønder, men døde i fattigdom 1844, 62 år gammel. Desuden forekommer nogle enkelte gange Hobolt i Ribe. I Tønder er følgende købmænd overvisningens mellemmænd: H. P. Angel, af den kendte Tønder-slægt, borger 1811, død 1847, Henning Stein, født i Sønderborg, borger 1803, død 1843, Johannes Kramer, født i Christiansfeld, borger 1802, død 1843, Nis Iversen, født i Haderslev, borger 1812 (efter L. Andresen).

Men hvordan kom så studene til Hamburgs kødmarked? Ja, på daværende tidspunkt måtte de endnu selv gå ad de ældgamle hær- og okseveje syd på til slagtebænken. Fra Tønder til Altona (Hamburg) er der rundt regnet 180 km, hvilket med en dagstur på gennemsnitlig

ca. 25 km bliver 7 dage. Ifølge regnskabets notater afgik driften hver fredag (undertiden torsdag) og kunne så nå Altona til markedet næste fredag.

Turen gik vist i reglen over Læk, Hollingsted, Rendsborg, Hohenwestedt, Barmstedt, Altona. Det må dog vel antages, at de ca. 1 dusin stk., som Skærbæk-Ottersbøl kompagniet afsendte hver uge sommerhalvåret igennem, dreves sammen med andre tilstødende drifter.

I regnskaberne optræder navnene på to drivere, nemlig Anders *Andersen* (Døstrup) og Hans *Hansen*, måske begge fra Døstrup sogn. Men desværre får vi ikke — ud over mindre ind- og udbetalinger ved deres navne — opgivet deres driverløn pr. stud eller samlet drift. Formodentlig er deres løn blevet udbetalt i Hamburg ved ankomsten og sammen med andre afgifter fradraget bruttobeløbet. I notaterne bag i regnskabsheftet findes dog ved 9 drifter i månederne maj—juli 1814 hver gang en notits, hvorefter „Driveren tager“ fra 55 til 80 rd. for en enkelt tur.

Men disse tal er ikke opførte i selve regnskabet. Forskellen i lønnen fra gang til gang må vel hænge sammen med driftens studetal og andre omstændigheder. En ekstra tur i februar 1814 til „Rendsborg og tilbage“ ansættes i regnskabet med 11 rd. 40 sk. til driveren. Det var en krævende opgave at være stuedriver, både med hensyn til fysik, træning og omtanke. Men fortjenesten var heller ikke ringe, så en begyndende driver godt kunne ende som gårdmand og handelsmand selv.

Regnskabsføreren Degn synes iøvrigt at have været meget påpasselig med at opføre alle småbeløb, som løb på ved handelen, såsom postpenge, foderpenge, „små neben Ting ved Driven“, „opsigtsløn“, drikkepenge, dengang kaldt „Horepenge“.

Opkøberne Degn og Roost har som regel ikke selv været med i Hamburg, idet det afsendte antal ugentlige stude vel var bestilte i forvejen og derfor afsætningen sikret på forhånd — anderledes end på de store magerkvægmarkeder i Husum og Itzehoe om foråret. Men i slutningen af jan. 1814, da 14 stude opgives at være solgte i Heiligbeck den 2. februar, synes Degn selv at have været med syd på, formodentlig vel til hest, idet han i den anledning „tager op i Hamburg til reisepenge 108 rd Sølvmynt“. Måske har han også ved sommersæsonens indledning omkring 25. 4. 14 været i Hamburg til nærmere aftale med kommissionærerne om de følgende måneders leverancer, idet der ved denne dato noteres „bei Looff optaget 22 r Muenze“. Forretningen afvikledes således ikke af sig selv, men krævede sikkert en personlig indsats fra handelskompagniets side, som sognefoged Degn åbenbart har været mand for. Hans handelstalent og energi har dermed vel også

påvirket gevinstens størrelse. De leverede studes kvalitet turde også have været efter ønske.

Desværre kan vi på grund af manglende underlag ikke følge kompagniets forretninger i de følgende år. Men midt i oktober 1815 døde hovedmanden i foretagendet, Chr. Degn, som det synes ret pludseligt, kun 58 år gammel. Og dermed var så Hamborgkompagniets saga naturligvis ude, mens selve studehandelen syd på fra Bredeådalens fede marskenge gik sin gang videre på andre hænder. Vi har her kun haft lejlighed til et meget begrænset indblik i en stor dansk eksportsag i svunden tid. Men, som det forekommer mig, er dette kig tilbage i tiden på grund af den samtidige skriftlige kilde ikke uden en vis lokalhistorisk værdi.

EN SAGNKREDS FRA ARRILD SOGN

Af H. Lausten-Thomsen

I „Sønderjydske månedsskrift“ for oktober 1950 findes under overskriften „Sagn fra Øster Lindet ved Hans Schmidt“ en fortælling om to hvide jomfruer, hvoraf den ene siger „Mine fødder ere kolde“, den anden „Mine ere ligeså“.

Den samme fortælling i lidt anden form kendes fra Arrild sogn, knyttet til Ørnsholm eller Nørrevold, som led i en hel sagnkæde, hvis historiske baggrund først er blevet åbenbar for få år siden.

En del af disse sagn er såkaldte vandresagn, fortællinger, som knyttes til flere steder. Sådanne er f. eks. også sagnene om de bønder, som havde jord hjemmefra i deres træsko, da de svor, at de stod på egen jord. Sådanne sagn kender jeg fra Skærbæk, fra Spandet, fra Kornved, fra Roost i Arrild sogn, og sagnet om skatten i åen, som fortælles nedenfor fra Arrild sogn, kendes helt i samme form fra den forsvundne Abildgård i Højrup sogn.

Alligevel er det sjældent at finde en så rig overlevering af sagn som dem, der fortælles fra de to voldsteder Søndervold og Nørrevold imellem Roost og Arrild, og som her skal gengives, til dels efter C. C. Lorenzens „Rejseskildringer, fortællinger og sagn fra Sønderjylland“, men også støttet til den stedlige overlevering, for en stor dels vedkommende nedskrevet af min fader:

1. *Ørnsholms oprindelse*. Der var engang en prins, som blev dømt til døden, men med det tillæg, at dersom han inden en vis tid kunne fælde et rovdyr, skulle han ikke alene beholde livet, men så måtte han endog bygge sig en borg på det sted, hvor han fældede dyret. Da skød han med sin pil en ørn, som sad i et træ på en holm der i åen. Og på denne holm byggede han da borgen Ørnsholm.

2. *Movrits Podebusk og herren på Søndervold*.

C. C. Lorenzen fortæller sagnet om Ørnsholms ødelæggelse således: „Da den blev ødelagt, beboedes den af en ridder ved navn Movrits Podebusk. En lang tid, fortæller han, levede denne Movrits Podebusk i fred og venskab med herren til Søndervold; men enigheden forstyrredes ved, at da han engang spottede over Søndervolds dårlige bygninger, lod den anden ham vide, at han ret snart skulle bygge sig en ny borg, der skulle være uindtagelig, og hvis tårne skulle rage så højt i sky, at hr. Movrits ikke på sin borg skulle kunne se solen ved middagstid. Herover blev Movrits Podebusk så forbitret, at han svor på, at det skulle han nok forhindre. Han rustede sig og alle sine mænd og førte dem en nat imod Søndervold med det faste forsæt at brænde gården af og ikke lade en levende sjæl tilbage på den; dog herren på Søndervold havde fået nys om hans forsæt og besluttede at komme ham i forkøbet. Det hændte da, at de just havde valgt en og samme nat til deres ildgerning. Hver drog ad sin vej, så de mødtes ikke, og ingen af dem fandt da nogen modstand; men om morgenen da begge borge var lagt i grus, mødtes de, og nu stod der en hård strid mellem ridderne og deres svende. Endnu vises de skanser, nogle hundrede skridt fra Ørnsholm, bag hvilke Søndervolds mandskab skal have søgt dækning. Kampen var så blodig, at hele mandskabet på begge sider blev på pladsen, og tilsidst gennemborede de to hovedmænd hinanden.

Medens Ørnsholm stod i brand, samlede to jomfruer der på gården alt sølv og guld sammen, pakkede det i et jernskrin, væltede dette i slotsgraven og druknede sig selv derefter på samme sted. Derfor kan dette sted ingen sinde tilgro; men endnu den dag idag ses en grav af nogle få alens omkreds, som kaldes „æ jomfruhøl“. Ingen vandplante kan trives, og ingen fisk kan leve deri; men graven er så dyb, at man vel behøver en ti alen lang stang for at nå bunden. Ved at støde ned i den, kan man tydeligt mærke jernskrinet, men man må lade det stå. Da jomfruerne nærmede sig graven, skal den ene have sagt: „Mine fødder ere så kolde“, og den anden have svaret: „Ja, mine ere ligeså“. Og disse samme ord kan man endnu hver nytårsnat ved midnat høre dem sige.

Om beboerne på Ørnsholm fortælles ellers, at de var så hovmodige, at da det engang kom på tale, at den fattige lige så vel kom i himmerige som den rige, var der nogle, som mente, at så var der ikke noget ved at komme der. Da sagde en af døtrene: „Nej, at bønder og andre simple folk skulle komme i himmerig, det tåler min broder Peder min s'æl ikke.““

Den stedlige overlevering synes meget nøje gengivet af C. C. Lorenzen; i min faders optegnelser hedder det dog, at det var selve julenat, at borgene brændte; slaget stod ved „Storebro på vejen mellem Arrild og Roost, og det var ved ålestangning, man kunne høre jernet klinge imod skrinet på jomfruhøllets bund. I *F. Ohrts* „Udvalgte sønderjydske folkesagn“ er skildringen sammenstykket efter flere meddelere, og den har derved tabt noget af sit stedlige, gammeldags præg.

3. *Genfærd og bromand.* a) efter C. C. Lorenzen.

Der knyttedes i min barndom, og kanske er det endnu tilfældet, mange fortællinger om genfærd og overnaturlige tildragelser til de to store voldanlæg, til Nørrevold lige øst for gården Rugbjerg, hvis brand var hensat i en tjørnebusk på volden, så de unge døtre på Rugbjerg måtte vande den i tørre somre, og til Søndervold et par km længere mod syd. Begge er i dag velbevarede og fredede, og der må være grundlag for at foretage en indgående videnskabelig undersøgelse af dem og af de murstenslevninger, som endnu fortæller om Ørnsholms svundne herlighed. Adjunkt Lorenzen fortæller om gengangere:

„Fra Søndervold til Nørrevold har ført en vej, der mange steder, især i nærheden af Ørnsholm, endnu tydelig ses. På denne vej er det ikke rigtig fat. Man siger, at det er Movrits Podebusk, der ikke kan finde ro i sin grav; men hver nat må vandre ad vejen henimod Søndervold. Da denne gamle vej går tværs over den nuværende vej mellem Arrild og Roost, sker det ofte, at nogen ser „bromanden“ — således kaldes han efter en derværende bro — gå over vejen ad Søndervold til.

En pige fra vestereggen, som tjente i Roost, gav sig en morgen tidlig på vejen derfra til sit hjem. Da hun kom hen imod broen, kom en mand og gik lige om ved hende tværs over vejen. Hun vilde just byde ham godmorgen, da hun i det samme med skræk så, at det ikke var noget rigtig menneske; men så snart hun udbrød: „Hjælp mig, Jesu Krist!“ var han pludselig forsvunden. Han syntes at være klædt i en let husdragt: en kort, gråagtig kofte, knæbukser af samme farve, sko og grålighvide strømper, og på hovedet bar han en spraglet hue. Mange, hvoraf flere endnu lever, har set ham i samme dragt.

Bromanden tilføjer ingen noget ondt, når man kun ikke vil drive

spot med ham; men da har man eksempel på, at han har magt til at hævne sig. Således gik flere unge karle en aften kort før jul ad vejen mellem Arrild og Roost. Da de kom lidt øster for broen, tog en af dem et æble op af sin lomme, slog det fast med et søm på en ledpæl og råbte, at det skulle bromanden have til sin juleaftensnadver. Noget efter kom karlen den samme vej, og da han igen kom til ledpælen, blev det gloende rundt omkring ham, han hørte en forfærdelig susen og kunne ikke finde ud af ilden. Først da han havde angret sin kådhed og lovet ved sig selv ikke oftere at drive spot med bromanden, forsvandt ilden pludselig, og han vandrede i fred til sit hjem.

Stundom — det skal være før midnat — kommer også Movrits Po-debusk i fuld rustning til hest, fulgt af sine svende, i vildt trav hen ad vejen til Søndervold. En snedker fra Roost havde gravet sig en lille hytte ind under denne vej, for derfra at skyde vildænder i åen om aftenen. En aften, da ingen ænder viste sig, lagde han geværet fra sig over til en side i hytten. Han var nær ved at falde i søvn, da han pludselig hørte en flok ryttere komme hen over engen. Han kunne både høre hestenes hovslag og pusten og sværdenes klirren. De red lige hen over hytten og uagtet den kun var dækket med skrøbelige pinde faldt den dog ikke sammen; men geværet fyredes af, skønt intet legemligt berørte det. Da han lidt efter kom til besindelse og gik udenfor, var ikke mindst spor af rytterne at se. Denne tildragelse fortalte han om morgenen til sin svend; men denne lo ad ham og troede, at han havde drømt og i søvne var kommen til at støde til bøssen, som derved var gået af. Snedkeren ville ikke lade sig sligt indbilde; han bad svenden følge med sig på andejagt næste aften. Og nu fik svenden syn for sagen; thi ved samme tid, just som de sad og talte om spøgeriet fra forrige nat, og efter at svenden havde været så forsigtig at nedlade hanen på bøssen og at sætte denne godt til side, kom atter rytterskaren ssende ligesom forrige nat, og bøssen affyredes. Så måtte svenden da tilstå, at han havde haft uret i ikke at ville tro sin mester; men fra den dag af og nu i henved en snes år har ingen bygget sig hytter under denne vej.

En mand gravede engang efter skatte i Søndervold, men just som han fik øje på et stort stykke guld, blev han blind, og han fik siden aldrig sit syn igen.

En bonde i Roost fandt for en del år tilbage, ved at grave i Søndervold, en sten af størrelse som en smede-ambolt. Da det straks viste sig ikke at være nogen almindelig sten, blev den tagen med hjem, og den lå nu i lang tid i hans gård. Den var gråblå af farve, og ved at slå på den, kunne man hamre ligesom skal af den, som var så sejge, at de

kunne bøjes. Nogle mente, at det slet ikke var nogen sten, men en sammensmeltet klump af forskellige metaller, såsom guld, sølv, kobber og tin, der kunne være smeltet sammen ved gårdens brand. Denne mærkelige sten forsvandt imidlertid pludselig, hvad enten manden nu, som nogle siger, gemte den under gulvet i sin stue, eller han, som andre mener, ikke kunne have den i gården for spøgeri, og derfor stiltiende måtte grave den ned igen, hvor han havde fundet den“.

b) fra andre kilder:

Adjunkt C. C. Lorenzen (1829—1857) var fra 1856—61 lærer ved domskolen i Slesvig og derefter i 3 år præst i Siversted. Hans bog, som er brugt her, udkom i 1877. Samtidige eller lidt ældre er de øvrige meddelelser, her skal nævnes, selv om de først lidt senere er ført i pennen.

Man vidste for henved 100 år siden, at manden på Søndervold havde været særlig grusom, og derfor måtte han gå igen, altid med sit hoved under venstre arm. Han blev altid kaldet „Klemet“ og viste sig altid øst for Store bro, imellem denne og den nærmest øst derfor liggende indkørsel til *Peder Enemarks* eng.

Karlen, der satte æblet på ledpælen hed *Jørgen Langvad*t og tjente i årene ved 1850 hos gårdejer *Hans Martensen* i Roost Sønderby og blev senere tækkemand. Han kom meget rundt på egnen, men ville aldrig høre tale om Klemet.

En gang få år senere kom der to store nørrejydske studehandlere, hvoraf den ene var *Kr. Lundsgård* fra Randersegnen, en aften mellem kl. 9 og 10 kørende fra Husum marked til Roost. De ville overnatte hos gårdejer *Jep H. Refsing*, som de var godt kendte med og tit havde handlet med. Da de kom, var de som forstyrrede i hovedet, og deres heste skummede af sved. De kendte ikke i forvejen noget til historien om Klemet; men de fortalte, at da de kom til den nævnte indkørsel (lejpgaf), kunne deres 2 overmåde kraftige heste pludselig næsten ikke trække vognen af stedet, og hestene rystede af rædsel. Da de så sig om bag i vognen, opdagede de, at der sad en lille grå mand deromme med hovedet under armen. Så piskede de på hestene og kom til Roost. Det var ædruelige mennesker, og de tænkte ikke på løjer.

Hans Hansen Skovrøy, redaktør Skovrøys fader, var i en årrække smed i Arrild, og ved siden af sit håndværk var han en slags marskandiser. Efter treårskrigen handlede han med militærklæder. Han købte mange af de gamle røde uniformer og farvede dem sorte eller blå, men det gik med dem som med *Mathis Tarrehalms* kjole: ærligheden skinnede igennem, de blev røde igen! Skovrøy var en dygtig smed, dygtigere end *Niels Brik* i Roost, og derfor gik han ved Valborgsdag og Mortensdag også til Roost med sine regninger. Så kom han næsten

hver gang på hjemvejen i klammeri med Klemet, som hildede ham, så han måtte hoppe hjem til Arrild. Han fortalte, at han gruede for at skulle gå hjem. Han var ellers en ædruelig mand, men det kunne vel også tænkes, at han havde fået flere puncher end penge, når han var ude med sine regninger.

Det har været i årene mellem 1850 og 1860, at nogle unge karle, som tjente hos Hans Martensens søn *Marten Hansen* i Roost, ville prøve deres lykke ved skattegravning; det var i deres husbonds eng Melvad, at Søndervold ligger. Det var ved midnatstide og ved nytårsny, at de gav sig til værket med skovl og spade; men snart kom de løbende skrækslagne hjem uden håndværkstøj. Da de havde taget fat på arbejdet, stod volden i lys lue, og en stor sort puddelhund med ildøjne for ud af volden. Karlene havde dog, mentes der, oplevet meget mere, end de fortalte.

En anden gang fandt en karl en hestesko på volden og tog den med hjem; men der var ikke til at være i karlekammeret, inden han havde lagt den tilbage, hvor han havde taget den.

Gamle sognepræst *Anders Thomsen Ørbeck* der var i Arrild fra 1839 til 1870 talte ofte med forblommede ord om Klemet, om bromanden og om Podebusk. Han kendte ham og kunne mane ham ned; men det vidste bromanden godt og hyttede sig for at komme præsten på nært hold.

4. Skatten i høllet.

Både i Højrup og i Arrild sogn er nævnet „Jomfruhøl“ knyttet til fortællingen om skatten på åens bund, og begge steder fortælles der om, hvorledes man forgæves har søgt at hæve den. Det skal ske ved nymåne og i tavshed, og der fortælles ligeledes begge steder fra, at man har fået skatten op på høllets bred; men så er der i Arrild kommet en stor sort hane eller en hund med ildøjne, og så er tavsheden brudt. Eller man har set Arrild by eller Højrup i lys lue, og så har man skyndt sig hjem at slukke, og skatten er gået glip.

I „Samlinger til Haderslev amts beskrivelse“ 1775 skriver *P. Rhode*, at Arrildgård i Højrup sogn var et gammelt adeligt sæde, præsten *Knud Aagaard* fra Agerskov siger 1815 i sin „Beskrivelse over Tørring Lehn“ om „Abildgaardskjær, en Eng, der efter almindeligt Sagn er af fordums Eier af Gjelstoft skjenket de haderslevhusiske Gaardmænd i Høirup“. *Trap* nævner også et voldsted i Abildgårdskær. Sagnet fra Højrup sogn er mig kun kendt fra præsten *Nic. C. Nielsens* (1848—1932) digt „Skatten i høllet“ fra „Kristelige Fortællinger og Digte for Folket“ (1885). Dets hele indhold passer dog lige så godt til overleveringen i Arrild som i Højrup. De første vers lyder:

I præstegårdens enge på jomfruhøllets bund
et skrin er gemt af smykker fuldt og penge,
man tit har følt dets kanter, ja selv — i en heldig stund —
håndgrebene, der på dets sider hænge.

Og har man kastet stene, der ramte kistens låg,
så har man hørt, hvor dumpt de mod
den tunge kiste slog,
så sagens sandhed ikke kan betvivles.

Hvor lykkelig var dog den, der hæved denne skat!
Han kunne ret ved livet sig fornøje;
Han kunne sige sorger, bekymringer: God nat!
og være fri for al slags slid og møje;
En gård han kunne købe, en herregård, et slot,
ja denne skat i høllet! Fik vi den,
var alting godt,
men ak! Det værste er, den kan ej hæves.

De øste og de øste, de Højrups mænd engang,
tilsidst stod kisten klart for deres øje;
men da med et et brandråb igennem luften klang,
og luen lyste ned fra byens høje,
da skyndte de sig bort for at frelse deres hjem,
men se, det var et blændværk kun,
der havde gækket dem,
til høllet atter fuldt af vand var løbet.

Og sådan går det altid: en ildesindet magt
forhindrer den, der gerne skatten løfted;
dog vil jeg ej fortie, en gammel mand har sagt
til mig, da vi og skattens æmne drøfted:
Han havde hørt, at skatten blev bedst der, hvor den var,
thi syndig sammenpuget,
den kun nød og uheld bar
til hver, som den troskyldig fik i eje.

5. Sagn i skønlitteraturen.

Det er ejendommeligt, hvor lidt skønlitteraturen har gjort brug af sagnet om Ørnsholm og Nørrevold. Det er ikke som sagnet fra Ballum om „Sorgagre“, der har givet emne både til fru *Hansigne Lorenzen*, til *Poul la Cour* og sidst til fru *Karen Blixen*, som alle tre har lagt deres sind og kunst ind over sagnet, hver på sin måde. Det er ikke som „Fiskerens ring“ fra Barsmark, der først på en tid, da man endnu ikke

rigtigt havde sans for at optegne sagnene i deres folkelige form, blev en novelle i *Fr. Fischers* „Slesvigske Folkesagn“ og senere fik ny form under *Harry Søybergs* pen. Emnet fra Arrild sogn synes kun at have fristet en enkelt forfatter, lærer *Lorenz Borst* fra Mjolden, der har udnyttet det stærkt i en roman „Tule Vognsen“, der først kom i Haderslevbladet „Folkebladet“ (sørgelig ihukommelse) og derefter som bog „udgivet i W. L. Schützes Forlag Hadersleben“. Borst knytter sagnet om Tule Vognsen, som oprindeligt hører hjemme i Skåne, til Arrild sogns sagn og lader på den utroligste måde hån om alle tidspunkter.

Han lader *Movrits Podebusk*, som levede på Kristian IV's tid og døde 1593, være herre på Ørnsholm samtidig med borgherren *Hans Muhle* på Søndervold i Valdemar Atterdags tid! Samme *Movrits Podebusk* var en meget stridbar herre, som i 1570 slog præsten i Spandet hr. *Adser Madsen* med en stok og i mange år, da han boede i Ribe lå i stadig strid og proces med byen. Det er vist denne stridbarhed og hans optræden mod egnens bønder, som for manges vedkommende blev hans tjenere ved hans giftermål med *Magdalene Sehested* fra Spandetgård, der har voldt, at hans navn blev knyttet til Ørnsholm — sagnet. Han har været repræsentant i folkets tanke for onde og hårde herremænd. Hvor *L. Borst* har navnet *Hans Muhle* fra, vides ikke; men han har næppe været nogen samtidig af *Moritz. Thomas Mule* levede i 1200-tallet.

En roman som „Tule Vognsen“ kan godt synes lige så uskadelig som velment; men den er det ikke. I det af redaktør *Jacob Bødewadt* i Tønder udgivne tidsskrift „Nordschleswig“ er den således taget for gode varer som oprindeligt sagn.

6. Den historiske sandhed.

Da historikeren *C. A. Christensen*, som er hjemmehørende i Nørre Rangstrup herred, under forberedelsen af den store udgave af „Danmarks riges breve“ i et gavebrev af 1334 til Løgum Kloster mødte navnet hr. *Jakob af Roost*, søgte han i de gamle breve nærmere oplysning om ham og hans slægt, og dr. phil. fru *Lis Jacobsen* fortalte ved Dansk historisk fællesforenings møde på Koldinghus i 1934, hvad han havde fundet ud af. Hendes foredrag er trykt i „Fortid og nutid“ X, og det oplyser, at hr. *Jakob* har været af slægten *Skram*, og denne var på den tid en af Sønderjyllands største jordejere.

Hr. *Jakob* og hans hustru *Helene* har kun en datter *Katarina*, som bliver gift med *Johannes* eller *Henneke Limbek*, vistnok en fætter til Valdemar Atterdags drost *Klaus Limbek* på Tørring. (*L. Borst* har altså truffet det rigtigste da han henlagde sin roman til denne tid). Jo-

hannes Limbek og Katarina Skrams eneste datter, der som mormoderen hed Helene, blev gift med Svend Jensen Munk, men blev efter kort ægteskab enke og synes at have boet på Søndervold, idet slægten overlades 10 ottinger jord i Roost Nørreby til *Valdemar Sappi*, der var en ætling af den sønderjydske hertugslægt. Valdemar Sappi har sidde^t som landsdelens mægtige mand på Ørnsholm, og jorderne i Roost har været hans ladegård.

Brevene viser, at der har været en modsætning mellem Valdemar Atterdags trofaste mand på Ørnsholm og slægterne Limbek og Munk på Trøjborg og på Søndervold, der sluttede sig til Hansestædernes og de jyske stormænds forbund mod Kongen. Om det er i denne strid, at de to borge er brændt, ved vi ikke. Der er fundet brændt korn, som viser, at de virkelig er gået til grunde ved ild. Nærmere kommer vi næppe sandheden, men vi ved dog i dag adskilligt mere om den virkelige baggrund for sagnene, end vore fædre har vidst.

7. Tydningsforsøg.

Bromanden har i det stedlige sagn overtaget en anden rolle end han plejer at have anden steds. Han er, hvad man kalder en naturmytisk skikkelse, selve broens ånd, nært svarende til åmændene, der lokker og drager mennesker ned i dybet. Han er en slægtning af skovens, af engens, af landskabets personlige ånder og længere ude i slægt med hyldeemor og den bryggende mosekone. At han er bragt sammen med ridderen på det natlige ridt, er en naturlig følge af, at de har haft samme område.

Når ridderen med sine svende har måttet suse langs åen i de mørke nætter, er det også dels en gal tydning af naturforeteelser, dels en rest af ældgammel tro. Når efterårets trækfugle i deres tusindtallige flokke pludseligt kommer ind over spejlblankt vand, over å eller sø, så skriger de op. Jeg har en gang i første verdenskrig hørt det inde ved den russiske Narrodsø på en måde, så ridderen ved Arrild bro straks randt mig i sind. Det er rigtigt, at både den ene og den anden har hørt det vilde ridt ved åen. Det er den samme foreteelse, som ligger bag ved sagnene om Asgårdsvejen, om Odinsjægeren eller om kong Valdemars vilde jagt ved Gurre. De, der har hørt det vilde ridt, har hørt rigtigt; det er kun forklaringen, der ikke passer. Som *H. F. Fejlberg* har udtrykt det: Almuesmanden ser rigtigt, men han tyder galt. Det er det, som også er sket her, og således er der af virkelige hændelser og naturforeteelser opstået en hel kæde af sagn, som i århundreder er gået fra mund til mund, og som for mange ved deres ægte udtryk for folkesind og deres dybe poesi har været med til at gøre hjemstavnen værdifuld og kær.

GRAM

KOLEANLÆG

Brødrene Gram A/S

Vojens

„CIMBRIA“

Tømmerhandel A/S

Aabenraa

Træløst - Bygningsartikler

Støbøgods

Tlf. 2006 - 2007 - 2008

Vestkysten

Syd- og Vestjyllands største Dagblad

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Thisted

Uldspinderi & Tæppefabrik A/S

Thisted

Horsens Landbobank A/S

Kontortid 9¹/₂-12¹/₂ og 2¹/₂-4¹/₂

HORSENS

AKTIESELSKABET

SKARREHAGE MOLERVÆRK

Nykøbing Mors

Graasten Bank A/S

Kontortid 9-12 & 2-4

Lørdag 9-1

GRAASTEN

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Snoghøj Gymnastik- højskole

Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.

5 - Vinterskole.

Skoleplan sendes.

Jørgine Abildgaard. Anna Krogh.

Hans Jensens Eftf.

Trikotagefabrik

IKAST

Peter Jessen

Manufaktur & Konfektion

Aabenraa

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

A/S Sønderjydske

Frøforsyning

Frøavl og Frøhandel.

AABENRAA

Banken for Skanderborg og Omegn

(SKANDERBORG BANK) A-S

Kontortid 10-3 Telefon 516, 517 og 518

Skanderborg

HEJMDAL

Landsdelens Blad

KURANSTALLEN
Gl. Skovridergaard
IB KRISTIANSEN
KVALÆGE
AABEN HELE AARET
SILKEBORG
SØRLANG
PROSPEKT
TLF 514
513

Th. Damberg

Cigar- & Tobaksfabriker A-S

Nykøbing M.

N. C. Kloster

Haderslev

Telf. 2210 - 2211

Spare- og Laanekassen

for Hobro og Omegn

Aktieselskabet

Landbanken i Skive

SALLING BANK

Kontortid: 9-12 og 2-5

Lørdag 9-2.

Telf. 700 Skive

Haslev Gymnasium

Kostskole for Dreng

Eksamensret til Mellemskole-, Real-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hæn-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

Frøcontoret

(for undersøgt Markfrø)

(Grundlagt 1887)

KOLDING

Leveringer under Statsfrøkon-
trollens selvvirkende Kontrol

Antager Frøavlere

SønderjydsK Tæppefabrik

A. R. KJÆRBY A/S

HØJER

Annonceekspedition:

JERNBANEGADE 8 . TØNDER . TELEFON 2550

I serien:

Skrifter, udgivne af Historisk samfund for Sønderjylland

er udkommet:

- Nr. 1 Erik Christensen: *Fra min virksomhed i Tønder*. Kr. 3,— (med-
lemmer kr. 2,25).
- Nr. 2 *Bonden, der blev landråd*. Minder fortalt af domæneforvalter
P. J. Refshauge: (udsolgt).
- Nr. 3 *Tønder gennem tiderne I*. Kr. 12,— (9,—).
Tønder gennem tiderne II. Kr. 10,— (7,—).
- Nr. 4 M. H. Nielsen: *Fra stesvigsk fattigvæsens fortid*. Kr. 6,— (4,50).
- Nr. 5 Troels Fink og Johan Hvidtfeldt: *Vejledning i studiet af Sønder-
jyllands historie*. Kr. 8,— (4,—).
- Nr. 6 *Navneregister til H. P. Hanssens værker*. Udgivet af Johan Hvidt-
feldt: Kr. 5,— (3,—).
- Nr. 7 *Aktstykker vedrørende Kreditanstalt Vogelgesangs tilblivelse*.
Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 8 Peter Kr. Iversen: *Vejledning for sønderjyske lokalhistorikere*.
Kr. 4,50 (3,—).
- Nr. 9 Johan Hvidtfeldt: *Slægtshistoriske studier i Sønderjylland*.
Kr. 2,75 (2,—).
- Nr. 10 *Nordslesvigs åndelige genforening med Danmark*.
Kr. 10,— (6,—).
- Nr. 11 Olav Christensen: *Bibliografi over sønderjydsK slægtstavelette-
ratur*. Kr. 2,75 (2,—).

Medlemmer af Historisk samfund for Sønderjylland kan bestille skrif-
terne hos samfundets kasserer, adj. Knud Fanø, Frilandsvej 21, Tønder.
Ikke-medlemmer kan købe dem i boghandelen.